

Nathan P. Gardels (ur.)

Na kraju stoljeća: razmišljanja velikih umova o svom vremenu

Naklada Jesenski i Turk & Hrvatsko sociološko društvo,
Zagreb, 1999, 294 str.

Nathan P. Gardels, urednik časopisa *New Perspectives Quarterly* (NPQ) koji nosi reputaciju "CNN-a tiskovnog medija", najvažnije radove objavljene u istome prvi put je objavio u obliku knjige. *Na kraju stoljeća* je zbirka eseja i intervjuja tridesetorice poznatih mislilaca i političkih vođa koji razmišljaju o smjeru u kojem svijet kreće krajem 20. stoljeća. Radovi su okupljeni oko četiri velike pod teme: **Duša svjetskog poretka, Različitost i nacionalizam nakon hladnog rata, Kulturne struje u posljednjem modernom stoljeću**, te **Kako svijet funkcionira danas**, na početku kojih urednik kratkom informacijom upućuje na ulogu autora u društvu, te na najvažniju ideju teksta.

A što nam to govore veliki umovi našeg vremena?

Da bismo vam to približili, za početak odbacimo sve iluzije o "zlatnim pedesetima". Itekako je i tih godina bilo i samoubojstava i razvoda i alijenacije, ma koliko se šutjelo o tome. Pa ipak, kriza duha ostala je u sjeni nuklearne prijetnje. Komunizam je prozvan najvećim neprijateljem. No (gle čuda!), komunizam se slomio, hladni rat je gotov, iznenada više nema nuklearne opasnosti. Problemi modernog života koji su se dosad uklapali u dvije dimenzije političke sfere: kriza smisla života i duhovni vakuum, sada vrište u potrazi za objašnjenjima. Neki od esejista ove knjige sugeriraju da Zapad traži novog neprijatelja, štoviše, da ga je već našao u Islamu. Drugi, pak, nude Zapadu da u vrijednostima Islama pronade objašnjenja za svoje probleme, a treći u istu svrhu nude druge istočne religije. Predstavljani su nam i eseji čiji autori smatraju da se dešava, ili treba desiti, konvergencija Istoka i Zapada. Nadalje, bilo je govora o vrlo raširenim oblicima netolerancije koji egzistiraju u današnjem svijetu (etnocentrizam, nacizam, rasizam, nacionalizam), kao i njihovim alternativama (policentrizam, kulturno samoodređenje i raznolikost). Tu su i nezaobilazni zapadnjački mediji, uglavnom kritizirani zbog potkopavanja stvarnosti, kao i zbog nametanja loših vrijednosti. Veliki naglasak dan je ponovnom preispitivanju vrijednosti komforne zapadne kulture, smislu egzistencije i traženju odgovora u duhovnosti, u religiji. Ne možemo se oteti dojmu da bi ovi intelektualci rado gledali neko drugo lice Svijeta.

Predstavljamo vam, pobliže, neke njihove stavove.

Kada je Anne-Robert Turgot nazvao *progresom* proces ubrzanog i neprestanog usavršavanja ljudskih znanja i sposobnosti, ljudi su ga oduševljeno prihvatili kao neku vrst filozofije života: "Svakoga dana u svakom pogledu sve više

napredujemo!". Oduševljenje ljudi je splasnulo kad više nisu vidjeli svrhu zadovoljavanja svojih sve neprirodnijih želja proizvodima nove tehnologije, jer upravo ih je tamo *progres* i odveo, a ne do usavršavanja vlastitih osobnosti, na što je Turgot i mislio kad mu je dao naziv. Ono što danas **Solženjicin**, ruski pisac u emigraciji, naziva *jedinim istinskim progresom* je zbroj duhovnog progressa svake individue, stupnja samsavršavanja tijekom njezina života. Do tog stupnja se dolazi kontroliranjem samoga sebe, ograničavanjem želja i zahtjeva, te podređivanjem vlastitih interesa moralnim kriterijima. Realno utvrđuje da do toga neće ni tako lako, ni tako skoro doći, a opet riječima: "Zasigurno nismo iskusili iskušenja 20. stoljeća uzalud" otvara vrata nadi, kao što to veliki ljudi uvijek čine.

Czeslaw Milosz, poljski pjesnik, poučava da je nova kozmologija u određenom smislu rastopila čovjeka u beskrajnosti galaksija, gdje je postao tek mrlja koja si arogantno dodjeljuje izuzetnu ulogu. Njega ne iznenađuje što su eminentni pjesnici ovog doba očajni nihilisti, a činjenicu da su postali marksisti objašnjava njihovom potrebom za smislom koji su našli u svojoj vjeri u komunizam kao svjetsko spasenje. Sada, nakon raspada komunizma, nagovještuje intenziviranje osjećaja uzaludnosti, koji ide uz lakomo potrošaštvo, te ljudima nudi mogućnost okretanja religiji, prvenstveno zato što tragaju za moralnim poretkom. Doduše, Katolička crkva mora promijeniti naglasak u svojim učenjima, stoga što su zbog njene sve horizontalnije orijentacije (koja je tradicionalno bila usmjerena vertikalno) riječi propovjednika prazne, jer su previše društveno angažirani, a da bi istovremeno mogli biti ljudi kontemplacije i vjere. Na kraju eseja dodjeljuje značajnu ulogu ozbiljnim religioznim misliocima, koji bi trebali pokušati istraživati temeljne enigme Postojanja i ponovo postaviti premise.

Akbar S. Ahmed, islamski učenjak, okomljuje se na Zapad koji je šireći, putem medija, svoje kulturološke granice, najprije, potpomognut istim tim medijima, srušio komunizam, a sada želi isto učiniti s tradicionalnim religioznim kulturama – naročito Islamom. Zapadni mediji Islam redovito marginaliziraju i degradiraju prikazujući ga izolacionističkim i netolerantnim, a svima su nam poznate stereotipne slike muslimana koji pale knjige ili iskazuju bijes u prijetećim grupama, te slike muslimanskih žena kao žrtva sustava u kojem nemaju nikakvih prava. Osim toga, zapadni mediji nameću svoju potrošačku filozofiju gomilanja materijalnih stvari frenetičnim slikama tako karakterističnim za MTV – kulturu, a tako suprotnim tišini, strpljenju, odmjerivosti i ravnoteži koji su u Islamu naglašeni. Slikovit je njegov primjer prodiranja medija u Makran, najizoliraniji i najnepristupačniji dio muslimanskog svijeta, kojeg je posjetio 1985. godine. To rijetko naseljeno područje je još uvijek bez električne struje. Unatoč tome, najnoviji strani filmovi su slobodno dostupni putem generatora na diesel i video-rekordera. Tako u Makranu žive tradicionalne vrijednosti paralelno s onim najsuvremenijima. Muslimani se stoga boje da je *din* (religija) u opasnosti da bude sasvim podvrgnuta *duniji* (svijetu), a

njihov odgovor postmodernizmu je uzmak popraćen vatrenim izljevima vjere i bijesa. No, zaključuje Ahmed, muslimani moraju razumjeti ne-muslimansko doba u kojem živimo i naučiti sudjelovati u svjetskoj civilizaciji, a da ne zatru svoj identitet. *Inšaallah!* (Nadajmo se!).

Zbigniew Brzezinski, savjetnik za Nacionalnu sigurnost bivšeg američkog predsjednika Jimmyja Cartera, konstatira da se globalna kriza duha mora prevladati želi li ljudski rod ovladati svojom sudbinom.

Za **Pierrea Trudeaua**, bivšeg premijera Kanade, koegzistencija nekoliko nacija unutar iste države jedan je od glavnih instrumenata civilizacije.

V.S. Naipaul, pisac indijskog porijekla, smatra fundamentalizam prolaznom fazom čak i u Islamu.

Za **Ryzsarda Kapuscinskog**, kroničara postkolonijalnog Trećeg svijeta, Amerika je slutnja nove civilizacije policentričnog uma, koja napušta bilo kakav etnocentrizam i okreće se pluralizmu. To objašnjava njenom dinamikom razvoja: uvijek iznova, bez obzira na činjenicu tko ste i odakle ste, dobivate šansu za pokušaj.

Takeshi Umehara, japanski filozof, nudi Zapadu iskustvo japanske civilizacije da u njemu nađe nove principe nadolazeće postmoderne: uzajamnost – etika rođena iz odnosa s drugim ljudima i prirodom umjesto iz samointerеса apsolutnog pojedinca; i cikličnost – etika generacijske odgovornosti rođena iz vjerovanja u kontinuitetno ponovno rađanje.

Shuichi Kato, japanski društveni kritičar, podučava da je ključ japanske sposobnosti da se modernizira bez krize kulturnog integriteta u njenoj praktičnoj fleksibilnosti: prihvaćanje novog ne znači odbacivanje starog. Postoji samo stalna adaptacija bez sukoba. Zato Japan nije nikad vodio religijske ratove poput kršćanskih i islamskih civilizacija. Zato danas Japan proizvodi futurističke high-tech proizvode i još uvijek ima cara.

Oliver Stone, režiser i producent, govori o tome kako je nedostatak bilo kakve istine o povijesti prikazan na način na koji je on snimio JFK: "JFK je trosatna lavina fragmenata istine". Kritizirajući serije američke televizije iz pedesetih godina zbog potkopavanja stvarnosti, smatra da je funkcija filma, a onda i umjetnosti uopće, preispitivati vrijednosti, rušiti sklad, potkopavati glavne vrijednosti. U tom smislu, govori dalje, David Letterman je daleko opasniji od njega, jer je Lettermanu sve objekt ismijavanja i uopće nema vrijednosti. Stone isto tako primjećuje da mu je autoritet kod vlastite djece vrlo ograničen upravo zbog televizije. Zaključak je u duhu njegovog životnog poziva: dobra umjetnost ponovno uspostavlja vrijednosti.

Ona ima cilj uništiti sve lažno – ne sve vrijednosti, ne svu vlast – i stvoriti dobro i vrlinu.

Francois Mitterand, bivši premijer Francuske, kritizira bogate zemlje zbog njihova "baš-me-briga" stava u odnosu na siromašne. Smatra da bi sramotna indiferentnost trebala ustupiti mjesto razvojnoj pomoći.

Shimon Peres, bivši premijer Izraela, siguran je u jedno: putnicima u 21. stoljeće ne trebaju kovčezi s oružjem jer je sezona lova gotova. Nema više potrebe loviti zbog toga što se više ne nalazimo na lovačkom tlu, nego u znanstvenom prostoru u kojem je jedini interes duh stvaralaštva.

Na kraju stoljeća je nesvakidašnja knjiga inspirativnog sadržaja u znakovitom povijesnom vremenu. Vrijednost joj se očituje u plejadi najznačajnijih autoriteta našeg doba. Govore nam veliki mislioci, vodeći intelektualci, učenjaci, povjesničari, predsjednici država, filozofi, režiseri, futuristi, književni kritičari, kritičari društva, nobelovci... koje ipak nismo sve predstavili prepuštajući čitateljima zadovoljstvo samostalnog istraživanja. Pravi je užitak čitati ove eseje zbog njihova poticaja na diskusiju, na uspoređivanje stavova, na razumijevanje drugačijeg gledišta; čitatelji će se vraćati jednako na one dijelove koji izražavaju njihove vlastite stavove – zbog originalnosti načina kojim su izraženi – kao i na one koji su u neskladu s njihovim stavovima, ili ih, štoviše, iritiraju. U svakom slučaju, *Na kraju stoljeća* je knjiga koja ostavlja mogućnost drukčijeg mišljenja i kojoj ćete se uvijek vraćati.

Svim konzumerima ovakovih sadržaja preporučamo da se daju u potragu za časopisom NPQ-om, no za početak će biti dovoljno da potraže knjigu odlična omota, koji ilustrira temporalnost putokazom, kao i oblacima na nebu. Od onih bijelih, što privlače anđele^[1].

Aleksandra Toth

Bilješka

^[1] Tarik Kulenović (1998) *Padovi i drugi rani radovi*. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 65.